

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 378.147:355.23:316.46

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20625177>

Методика організації констатувального експерименту з дослідження розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня у системі професійної військової освіти

Інна Олександрівна Савіна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри історії війн та воєнного мистецтва навчально-наукового інституту воєнної історії, права та соціальних наук Національний університет оборони України, м. Київ, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-7718-3488>

Прийнято: 22.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація. У статті обґрунтовано методика організації констатувального експерименту з дослідження розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня у системі професійної військової освіти. Актуальність проблеми зумовлена трансформацією системи військової освіти України, необхідністю наближення підготовки офіцерських кадрів до підходів НАТО, досвідом російсько-української війни та потребою в офіцерах, здатних діяти в умовах невизначеності, приймати відповідальні управлінські рішення, організовувати міжвидову й міжвідомчу взаємодію, підтримувати довіру в колективі та забезпечувати ефективне управління у складному оперативному середовищі.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні методики організації констатувального експерименту саме щодо розвитку лідерської

компетентності офіцерів оперативного рівня у системі професійної військової освіти. Уточнено зміст лідерської компетентності офіцера оперативного рівня як інтегральної професійної якості, що поєднує мотиваційно-ціннісний, когнітивно-аналітичний, діяльнісно-управлінський, комунікативно-взаємодійний та рефлексивно-особистісний компоненти. Запропоновано логіку діагностики її розвитку через поєднання критеріїв, показників, рівнів і комплексу емпіричних методів, що дає змогу виявити реальний стан сформованості лідерської компетентності та визначити напрями подальшого педагогічного впливу.

Запропоновано програму організації констатувального експерименту, що охоплює підготовчий, діагностичний та аналітико-узагальнювальний етапи. Визначено завдання експерименту, методи отримання емпіричних даних, критерії та показники розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня. Обґрунтовано доцільність використання анкетування, самооцінювання, експертного оцінювання, тестування, спостереження, аналізу практико-орієнтованих завдань, бесід та аналізу результатів освітньої діяльності.

Ключові слова: лідерська компетентність, офіцер оперативного рівня, професійна військова освіта, констатувальний експеримент, методика організації експерименту, компетентнісний підхід, військове лідерство, критерії, показники, рівні розвитку.

Methodology for Organizing an Ascertaining Experiment to Study the Development of Leadership Competence of Operational-Level Officers in the System of Professional Military Education

Abstract. *The article substantiates the methodology for organizing an ascertaining experiment to study the development of leadership competence of operational-level officers in the system of professional military education.*

The relevance of the problem is determined by the transformation of Ukraine's military education system, the need to align officer training with NATO approaches, the experience of the Russian-Ukrainian war, and the demand for officers capable of acting under conditions of uncertainty, making responsible managerial decisions, organizing inter-service and interagency cooperation, maintaining trust within the team, and ensuring effective command and control in a complex operational environment.

The scientific novelty of the study lies in substantiating the methodology for organizing an ascertaining experiment specifically aimed at studying the development of leadership competence of operational-level officers in the system of professional military education. The content of leadership competence is clarified as an integrated professional quality combining motivational-value, cognitive-analytical, activity-managerial, communicative-interactive, and reflective-personal components. The logic of its diagnosis is proposed through the combination of criteria, indicators, levels, and a set of empirical methods.

The article proposes a program for organizing an ascertaining experiment, which includes preparatory, diagnostic, and analytical-generalizing stages. The tasks of the experiment, methods of obtaining empirical data, criteria, and indicators of the development of leadership competence of operational-level officers are defined. The expediency of using questionnaires, self-assessment, expert evaluation, testing, observation, analysis of practice-oriented tasks, interviews, and analysis of educational performance results is substantiated.

Keywords: *leadership competence, operational-level officer, professional military education, ascertaining experiment, methodology for organizing an*

experiment, competence-based approach, military leadership, criteria, indicators, levels of development.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку Збройних Сил України характеризується глибокими змінами в системі професійної військової освіти, зумовленими потребами оборони держави, досвідом російсько-української війни, переходом до підготовки офіцерських кадрів за підходами, сумісними з НАТО, та зростанням ролі військового лідерства в управлінні військами [8; 9; 10; 12; 13]. Офіцер оперативного рівня у сучасних умовах має бути не лише носієм професійних знань і управлінських умінь, а й військовим лідером, здатним приймати рішення в умовах невизначеності, діяти в багатодоменному оперативному середовищі, організовувати міжвидову й міжвідомчу взаємодію, підтримувати морально-психологічну стійкість підлеглих і забезпечувати ефективність виконання завдань [9; 10; 11].

Професійна військова освіта має забезпечувати не механічне засвоєння знань, а розвиток здатності офіцера діяти в реальних і змодельованих умовах військово-професійної діяльності [10; 13]. Особливої ваги це набуває на оперативному рівні, де офіцер виконує складні управлінські, аналітичні, комунікативні та координаційні функції, взаємодіє з різними суб'єктами військового управління, ухвалює рішення в умовах ризику, невизначеності, інформаційного дефіциту та високої відповідальності [11; 14].

У цих умовах особливого значення набуває організація констатувального експерименту, який дає можливість виявити реальний стан розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня, визначити її сильні та проблемні сторони, уточнити компоненти, критерії, показники й рівні розвитку, а також створити наукове підґрунтя для подальшого розроблення педагогічної технології [2; 6; 7; 14].

Дослідження розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня належить до прикладних педагогічних досліджень, оскільки його логіка передбачає перехід від практичної потреби у підготовці військових лідерів до теоретичного обґрунтування структури лідерської компетентності, методики її діагностики та подальшого впровадження педагогічної технології її розвитку в освітній процес професійної військової освіти [1; 2; 3; 4; 7; 14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку компетентностей військових фахівців, зокрема лідерської компетентності офіцерів, активно досліджується в українській і зарубіжній науковій думці [1; 3; 4; 5; 9; 10; 11; 14]. Вагомий внесок у розроблення теоретико-методичних основ формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України здійснив О. В. Бойко. У його дослідженні визначено сутність і структуру поняття «лідерська компетентність майбутніх офіцерів», обґрунтовано концепцію, методологічні підходи, методичну систему, критерії й показники діагностування її сформованості [1].

Методологічно важливою для нашого дослідження є праця Л. В. Олійника, у якій розглянуто методику констатувального експерименту навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління. Автор вибудовує логіку дослідження шляхом визначення сутності компетентності, її компонентів, критеріїв, показників, методів отримання емпіричних даних і рівнів розвиненості [2]. Саме ця логіка є продуктивною для адаптації до дослідження розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня [2; 14].

Значущим для нашого дослідження є доробок В. С. Карпенка, присвячений розвитку лідерської компетентності офіцерів Десантно-штурмових військ у системі післядипломної освіти. У дисертації дослідника обґрунтовано модель, педагогічні умови та методику розвитку лідерської компетентності офіцерів тактичного рівня, зокрема в межах курсів лідерства

[3]. Водночас наше дослідження має інший предметний фокус, оскільки зосереджується на офіцерах оперативного рівня у системі професійної військової освіти [7; 14].

Окремої уваги заслуговує дослідження В. В. Ягупова, Р. М. Лимана та В. В. Білошицького, у якому розкрито сутність, структуру і зміст лідерської компетентності офіцерів країн НАТО. Автори виокремлюють ціннісно-мотиваційний, суб'єктний, когнітивний, поведінково-діяльнісний та індивідуально-психічний компоненти лідерської компетентності [4]. Цей підхід є важливим для обґрунтування структури лідерської компетентності офіцера оперативного рівня в умовах наближення української професійної військової освіти до стандартів і практик НАТО [4; 8; 9; 10; 12; 13].

Психологічний аспект проблеми представлений у працях О. М. Кокуна, який досліджував психологічну структуру лідерських якостей майбутнього офіцера. Учений розглядає лідерські якості як складне особистісне утворення, що охоплює комунікативні, організаційні, емоційно-вольові, інтелектуальні та особистісні характеристики [5]. Це має значення для визначення рефлексивно-особистісного й комунікативного компонентів лідерської компетентності [5; 14].

Окремі аспекти діагностики лідерської компетентності майбутніх офіцерів розкрито у праці В. В. Білошицького, Р. М. Лимана та М. М. Веремієнка, де представлено результати констатувального етапу педагогічного експерименту щодо сформованості лідерської компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури і спорту [6]. Автори визначають компоненти, критерії та рівні сформованості лідерської компетентності, однак предмет їхнього дослідження стосується майбутніх офіцерів окремої спеціальності, тоді як проблема розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня у системі професійної військової освіти потребує окремого наукового обґрунтування [6; 7; 14].

Близьким до нашої проблематики є дослідження Я. Д. Репетухи, у якому описано експериментальну перевірку моделі розвитку лідерської компетентності майбутніх офіцерів оперативного рівня. Автор використовує педагогічний експеримент і методи математичної статистики для перевірки результативності запропонованої моделі [7]. Це джерело важливе для зіставлення підходів до емпіричної перевірки розвитку лідерської компетентності саме на оперативному рівні [7; 14].

Зарубіжні підходи до розвитку військового лідерства представлені в документах НАТО, зокрема Leadership and Ethics Reference Curriculum [9], Generic Officer Professional Military Education Reference Curriculum [10], а також у доктрині Армії США ADP 6-22 Army Leadership and the Profession [11]. У документі ADP 6-22 лідерство розглядається з допомогою поєднання атрибутів і основних компетентностей сучасного військового лідера, що підкреслює можливість цілеспрямованого розвитку лідерських спроможностей у процесі освіти, практики та професійного саморозвитку [11].

Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що попри наявність праць, присвячених формуванню лідерської компетентності майбутніх офіцерів, розвитку лідерської компетентності офіцерів окремих родів військ, психологічному забезпеченню лідерських якостей і зарубіжним моделям військового лідерства, недостатньо розробленою залишається проблема методики організації констатувального експерименту з дослідження розвитку лідерської компетентності саме офіцерів оперативного рівня у системі професійної військової освіти [2; 6; 7; 14].

Метою статті є обґрунтування методики організації констатувального експерименту з дослідження розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня у системі професійної військової освіти.

Для досягнення мети визначено такі завдання: уточнити сутність лідерської компетентності офіцера оперативного рівня; визначити структурні

компоненти лідерської компетентності офіцера оперативного рівня; обґрунтувати критерії, показники та рівні розвитку; визначити завдання і програму констатувального експерименту; окреслити методи діагностики стану розвитку лідерської компетентності; визначити логіку організації констатувального експерименту у системі професійної військової освіти.

Виклад основного матеріалу. Констатувальний експеримент у педагогічному дослідженні є початковим етапом дослідно-експериментальної роботи, спрямованим на виявлення фактичного стану досліджуваного педагогічного явища [2; 6; 7; 14]. У межах нашого дослідження його призначення полягає у визначенні реального стану розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня, з'ясуванні змістових і методичних передумов її подальшого розвитку, а також виявленні проблемних зон у професійній військовій освіті [2; 7; 14].

Відповідно до логіки емпіричного дослідження, на підготовчому етапі необхідно визначити вимоги до лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня на основі аналізу наукових джерел, нормативних документів, освітньо-професійних програм, досвіду професійної військової освіти та результатів експертного оцінювання [8; 10; 12; 13; 14]. Наступним кроком є аналіз сучасного стану розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня, визначення її компонентів, критеріїв, показників і рівнів розвитку [1; 2; 3; 4; 6; 7; 14].

У процесі організації констатувального експерименту передбачається розв'язання завдань, а саме: визначити вимоги до лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня на основі аналізу наукових джерел, нормативних документів, освітньо-професійних програм і експертної оцінки [8; 12; 13; 14]; дослідити сучасний стан розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня у системі професійної військової освіти [2; 7; 14]; уточнити компоненти, критерії та показники розвитку лідерської

компетентності [1; 3; 4; 5; 6; 14]; визначити рівні розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня [2; 6; 7; 14]; окреслити напрями подальшого розроблення педагогічної технології її розвитку [3; 7; 14].

Для вирішення дослідницьких завдань доцільно використовувати комплекс взаємопов'язаних методів: теоретичні методи – аналіз, синтез, порівняння, систематизацію й узагальнення наукових джерел; емпіричні методи – анкетування, самооцінювання, експертне оцінювання, тестування, спостереження, аналіз продуктів освітньої діяльності; кількісні та якісні методи опрацювання експериментальних даних; інтерпретаційні методи – визначення закономірностей, формулювання підсумків і висновків [2; 6; 7; 14]. Структурно-логічну схему програми організації констатувального експерименту з дослідження розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня подано на рис. 1. Рисунок створено з використанням інструментів штучного інтелекту.

У нашому дослідженні лідерська компетентність офіцера оперативного рівня розглядається як інтегральна професійна якість, що характеризує його здатність здійснювати ефективне військове управління, приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності, організовувати взаємодію, впливати на підлеглих і партнерів, підтримувати довіру, відповідальність, морально-психологічну стійкість колективу та забезпечувати досягнення мети військово-професійної діяльності [1; 3; 4; 9; 11; 14].

Рис. 1. Структурно-логічна схема програми організації констатувального експерименту з дослідження розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня.

На відміну від загального розуміння лідерських якостей, лідерська компетентність офіцера оперативного рівня має професійно зумовлений характер. Вона виявляється не лише в особистісній здатності впливати на людей, а й у спроможності діяти в системі військового управління, організувати штабну роботу, здійснювати міжвидову й міжвідомчу взаємодію, забезпечувати комунікацію в умовах обмеженого часу, ризику, інформаційної невизначеності та високої відповідальності за наслідки прийнятих рішень [9; 10; 11; 14].

З урахуванням аналізу наукових джерел і специфіки професійної діяльності офіцера оперативного рівня доцільно виокремити такі компоненти лідерської компетентності [1; 3; 4; 5; 14]: *мотиваційно-ціннісний компонент*

відображає професійну мотивацію, ціннісні орієнтації, усвідомлення офіцером значення військового лідерства, відповідальності, служіння, етики, довіри та готовності до саморозвитку [1; 4; 9; 11; 14]. *Когнітивно-аналітичний компонент* охоплює знання з теорії військового лідерства, військового управління, професійної етики, прийняття рішень, аналізу оперативного середовища, організації взаємодії та управління підрозділами / органами військового управління [1; 4; 9; 10; 11; 14]. *Діяльнісно-управлінський компонент* характеризує здатність офіцера застосовувати знання у практичній діяльності, планувати, організовувати, координувати й контролювати дії підлеглих структур, приймати рішення, діяти в умовах невизначеності та відповідати за результати управління [3; 4; 7; 9; 11; 14]. *Комунікативно-взаємодійний компонент* передбачає здатність до ефективної комунікації, організації взаємодії у штабах, між підрозділами, видами і родами військ, партнерами та союзниками, а також уміння переконувати, аргументувати, підтримувати довіру й конструктивний професійний діалог [4; 5; 9; 10; 11; 14]. *Рефлексивно-особистісний компонент* охоплює здатність до самооцінювання, самоконтролю, професійної рефлексії, емоційної стійкості, адаптивності, критичного аналізу власних рішень і готовності до вдосконалення власного лідерського стилю [1; 5; 9; 11; 14; 15].

Відповідно до визначених компонентів доцільно встановити критерії та показники розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня [2; 6; 7; 14].

Таблиця 1

Методика дослідження емпіричних показників розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня

Компонент	Критерій	Основні показники	Методи отримання даних
Мотиваційно-ціннісний	Наявність професійної мотивації та	усвідомлення значення лідерства; орієнтація на відповідальність;	анкетування; бесіда; самооцінювання;

	ціннісних орієнтацій до військового лідерства	прийняття цінностей військової служби; готовність до саморозвитку; позитивне ставлення до лідерської діяльності	експертне оцінювання
<i>Когнітивно-аналітичний</i>	Рівень засвоєння знань з військового лідерства, управління та аналізу оперативного середовища	знання теорій і моделей лідерства; розуміння вимог до офіцера оперативного рівня; знання основ військового управління; здатність аналізувати оперативне середовище; знання процедур прийняття рішень	тестування; аналіз освітніх результатів; ситуаційні завдання; експертне оцінювання
<i>Діяльнісно-управлінський</i>	Здатність реалізовувати лідерські функції у військово-професійній діяльності	прийняття рішень; організація виконання завдань; координація дій; управління підлеглими; відповідальність за результат; здатність діяти в умовах невизначеності	спостереження; аналіз виконання практичних завдань; квазіпрофесійні ситуації; експертне оцінювання
<i>Комунікативно-взаємодійний</i>	Ефективність професійної комунікації та організації взаємодії	уміння переконувати; організація штабної взаємодії; командна робота; підтримання довіри; професійна аргументація; конструктивне вирішення конфліктів	спостереження; ролі в і ситуаційні вправи; групові завдання; експертне оцінювання
<i>Рефлексивно-особистісний</i>	Здатність до професійної рефлексії, саморегуляції та корекції власного лідерського стилю	самоаналіз рішень; емоційна стійкість; адаптивність; готовність враховувати зворотний зв'язок; самоконтроль; здатність до професійного самовдосконалення	самооцінювання; рефлексивні завдання; співбесіда; експертне оцінювання; аналіз індивідуальних рефлексивних матеріалів

Розвиненість лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня визначається за чотирма рівнями: високим, достатнім, середнім і низьким [2; 6; 7; 14].

Високий рівень характеризується стійкою мотивацією до лідерської діяльності, глибоким розумінням сутності військового лідерства, здатністю приймати обґрунтовані рішення, організувати взаємодію, діяти в умовах невизначеності, здійснювати самоаналіз і вдосконалювати власний стиль лідерства [1; 4; 9; 11; 14].

Достатній рівень виявляється у сформованій готовності до виконання лідерських функцій, належному рівні знань і практичних умінь, здатності організувати діяльність підлеглих і підтримувати професійну комунікацію, хоча в складних ситуаціях офіцер може потребувати додаткового методичного супроводу [3; 4; 7; 11; 14].

Середній рівень характеризується фрагментарністю знань про військове лідерство, нестійкою мотивацією до саморозвитку, недостатньою впевненістю у прийнятті рішень, обмеженою здатністю до організації взаємодії та потребою у зовнішній підтримці [2; 5; 6; 14].

Низький рівень виявляється у слабкій мотивації до розвитку лідерської компетентності, поверховому розумінні сутності військового лідерства, труднощах у прийнятті рішень, недостатній комунікативній готовності та низькій рефлексивності [2; 6; 14; 15].

Таким чином, методика організації констатувального експерименту має комплексний характер, поєднує теоретичний аналіз, емпіричну діагностику, експертне оцінювання, самооцінювання, спостереження та аналітичне узагальнення результатів. Її застосування дає змогу визначити реальний стан розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня і створити підґрунтя для подальшого обґрунтування педагогічної технології її розвитку [2; 6; 7; 14].

Висновки. У статті обґрунтовано методику організації констатувального експерименту з дослідження розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня у системі професійної військової освіти. Встановлено, що

констатувальний експеримент дає змогу виявити реальний стан розвитку лідерської компетентності, визначити її структурні компоненти, критерії, показники та рівні [2; 6; 7; 14].

Лідерську компетентність офіцера оперативного рівня розглянуто як інтегральну професійну якість, що поєднує мотиваційно-ціннісний, когнітивно-аналітичний, діяльнісно-управлінський, комунікативно-взаємодійний і рефлексивно-особистісний компоненти та забезпечує здатність офіцера ефективно діяти в системі військового управління [1; 3; 4; 5; 9; 11; 14].

Визначено, що діагностику розвитку лідерської компетентності доцільно здійснювати шляхом поєднання анкетування, самооцінювання, експертного оцінювання, тестування, спостереження, аналізу практико-орієнтованих завдань, бесід і результатів освітньої діяльності [2; 6; 7; 14].

Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на розроблення й експериментальну перевірку педагогічної технології розвитку лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня з урахуванням досвіду російсько-української війни, підходів НАТО, принципів андрагогіки, сценарного моделювання та військового прийняття рішень [9; 10; 11; 15].

Список використаних джерел

1. Бойко О. В. Теоретичні і методичні основи формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України у процесі професійної підготовки : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2021. 827 с.
2. Олійник Л. В. Методика констатувального експерименту навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління на засадах компетентнісного підходу. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Рівне : Вид-во РДГУ, 2014. № 9(52). С. 182–186.

3. Карпенко В. С. Розвиток лідерської компетентності офіцерів Десантно-штурмових військ у системі післядипломної освіти : дис. ... д-ра філософії : 011 Освітні, педагогічні науки. Київ : Національний університет оборони України, 2023.
4. Ягупов В. В., Лиман Р. М., Білошицький В. В. Сутність, структура і зміст лідерської компетентності офіцерів країн НАТО. Молодь і ринок. 2024.
5. Кокун О. М. Психологічна структура лідерських якостей майбутнього офіцера. Вісник Національного університету оборони України. 2012. № 4(29). С. 170–174.
6. Білошицький В. В., Лиман Р. М., Веремієнко М. М. Результати констатувального етапу педагогічного експерименту щодо сформованості лідерської компетентності майбутніх офіцерів – фахівців фізичної культури і спорту. Інноваційна педагогіка. 2024. Вип. 70. Т. 1. С. 87–91. DOI: 10.32782/2663-6085/2024/70.1.17.
7. Репетуша Я. Д. Експериментальна перевірка ефективності моделі розвитку лідерської компетентності майбутніх офіцерів оперативного рівня. Академічні візії. 2024. Вип. 33.
8. Про трансформацію системи військової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410, у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1490.
9. Leadership and Ethics Reference Curriculum. NATO Defence Education Enhancement Programme. Brussels : NATO, 2024.
10. Generic Officer Professional Military Education Reference Curriculum. NATO Defence Education Enhancement Programme. Brussels : NATO.
11. ADP 6-22. Army Leadership and the Profession. Washington, DC : Headquarters, Department of the Army, 2019.

12. Про організацію підготовки офіцерського, сержантського і старшинського складу у вищих військових навчальних закладах, закладах фахової передвищої військової освіти Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти : наказ Міністерства оборони України від 05.07.2022 № 175.

13. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти : наказ Міністерства оборони України від 15.02.2024 № 120.

14. Олійник Л. В., Білюга А. Д., Савіна І. О., Стретович В. М. Розвиток лідерської компетентності офіцерів оперативного рівня у системі професійної військової освіти: педагогічний вимір проблеми. Педагогічна академія: наукові записки. 2025. DOI: 10.5281/zenodo.18118756.

15. Mynko O. After Action Review as a Part of the Educational Process in Military Educational Institutions. Honor and Law. 2023.